

УДК 378.015.31:7

Анна КОРНЮХІНА,
аспірантка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (Суми, Україна) korn-a@ukr.net

МУЗИЧНО-РИТМІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ВАЖЛИВА ЧАСТИНА ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СКРИПАЛЯ-ПОЧАТКІВЦЯ

У статті автор розглядає специфіку роботи над формуванням ритмічної організації у класі скрипки. Здійснено теоретичне дослідження проблеми розвитку музично-ритмічного виховання дітей на початковому етапі навчання. Автор наголошує що первісний розвиток почуття ритму має йти в безпосередньому зв'язку з формуванням виконавських навичок. Визначені природні передумови для виховання і розвитку музично-ритмічного почуття. Визначено, що ритмічний досвід музики завжди супроводжується однією або іншими руховими реакціями та у своїй основі носить руховий і емоційний характер. Проаналізовано способи та методи розвитку почуття ритму у скрипалей початківців.

Ключові слова: музична педагогіка, художньо-естетичне виховання, розвиток музичних здібностей, музично-ритмічне почуття.

Літ. 5.

Анна KORNIIKHINA,
Postgraduate student of Sumy A. S. Makarenko State Pedagogical University
(Sumy, Ukraine) korn-a@ukr.net

MUSIC AND RHYTHMIC EDUCATION AS AN IMPORTANT PART OF FORMATION EXECUTIVE SKILLS OF NOVICE VIOLINIST

In this article the author examines the specificity of work on the formation of rhythmic organization in the class of violin. A theoretical study of the problem of the development of musical-rhythmic upbringing of children at the initial stage of study has been carried out. The author emphasizes that the initial development of the sense of rhythm should go in direct connection with the formation of performing skills. The natural prerequisites for the upbringing and development of musical-rhythmic feeling are determined. It is determined that the rhythmic experience of music is always accompanied by one or other motor reactions and in its basis is motor and emotional. The ways and methods of developing the sense of rhythm in the violinists-beginners are analyzed.

Key words: musical pedagogy, artistic and aesthetic education, development of musical abilities, musical-rhythmic feeling.

Ref. 5.

Анна КОРНЮХІНА,
аспірантка Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (Суми, Україна) korn-a@ukr.net

МУЗЫКАЛЬНО-РИТМИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК ВАЖНАЯ ЧАСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОГО МАСТЕРСТВА НАЧИНАЮЩЕГО СКРИПАЧА

В статье автор рассматривает специфику работы над формированием ритмической организации в классе скрипки. Осуществлено теоретическое исследование проблемы развития музыкально-ритмического воспитания детей на начальном этапе обучения. Автор подчерки-

вает, что первоначальное развитие чувства ритма должен идти в непосредственной связи с формированием исполнительских навыков. Определены природные предпосылки для воспитания и развития музыкально-ритмического чувства. Определено, что ритмический опыт музыки всегда сопровождается двигательными реакциями и в своей основе носит двигательный и эмоциональный характер. Проанализированы способы и методы развития чувства ритма у начинающих скрипачей.

Ключевые слова: музыкальная педагогика, художественно-эстетическое воспитание, развитие музыкальных способностей, музыкально-ритмическое чувство.

Лит. 5.

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті підкреслюється, що головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку та самореалізації кожної особистості, здатної навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства.

Серед актуальних проблем сьогодення особливої уваги заслуговує питання зростання ролі художньо-естетичного виховання та розвитку здібностей дітей. Музичному вихованню відводиться особлива роль, адже воно є одним із засобів формування особистості дитини з самого раннього віку, у процесі якого відбувається її становлення як особистості, формування свідомості, здатності до розуміння музичного мистецтва.

Аналіз досліджень свідчить, що розвиток почуття ритму є однією з найбільш важливих і складних проблем в педагогіці. В останні роки і десятиліття ця проблема була предметом уваги багатьох зарубіжних та вітчизняних авторів музично-педагогічних праць, зокрема А. Артоболевської [1], Э. Жак-Далькроза [2], К. Орфа, М. Монтессорі, К. Мостраса [5], Б. Теплова, Л. Баренбойма, Н. Ветлугіної, Л. С. Виготського та ін.

Мета статті – розкрити особливості і специфіку формування та розвитку ритмічної організації в процесі музичного виховання дітей.

Виклад основного матеріалу. Формування почуття ритму у дитини – одна з найбільш важливих завдань музичної педагогіки та в той же час, як загально визнано – одна з найбільш складних. Проблемі музичного ритму присвячено безліч робіт музикознавців. Наукові дослідження підкреслюють важливе місце почуття ритму в структурі музичності та його вплив на розвиток інших музичних здібностей. Найбільш повно це питання розглянуто з точки зору педагогіки і психології, але не можна забувати, що з самого народження людини почуття ритму тісно пов'язане з його тілесними відчуттями. У визначеннях науковців [4; 5] та за Б. В. Асаф'євим можна констатувати, що ритм – це те, що дає рух (життя) музиці, ритм легко відчутти, але важко усвідомити і визначити.

Основи для майбутнього загально-музичного та процесу професійно-музичного розвитку дітей закладаються в перші роки навчання. Це особливий період, коли створюється творчий фундамент, на базі якого формується ставлення до музики як до мистецтва.

Здібностей, які не розвиваються, в природі не існує і існувати не може, отже, почуття музичного ритму розвивається. Інше питання, в якій мірі воно може доволно виховуватися, які в даному випадку межі ефективності практичної дієвості відповідного педагогічного втручання. Виховання любові до музики, розвиток почуття ритму, ладового слуху та музичного мислення, формування виконавчих умінь та навичок, засвоєння елементів нотної грамоти – все це переплітається один з одним в роботі з початківцями.

Швейцарський педагог Е. Жак-Далькроз, який вивчав проблему ритмічного виховання, підкреслював, що для її ясного розуміння необхідно вивчати і фізіологію. Згідно з його теорією, музичний ритм повинен бути не пояснений та засвоєний, а «тілесно пережитий», запроваджений в русі. Призначення своєї системи Далькроз сформулював

так: «Мета ритміки – підвести її послідовників до того, щоб вони могли сказати до кінця своїх занять не стільки «я знаю», скільки «я відчуваю», і перш за все створювати в них непереборне бажання самовиявитися, що можна робити після розвитку їх емоційних здібностей і їх творчої уяви» [2].

Почуття музичного ритму, як не раз зазначалося психологами, має в своїй основі моторну і емоційну природу. Спеціальними дослідженнями доведено, що ритмічне переживання музики завжди супроводжується тими чи іншими руховими реакціями. Іншими словами, музично-ритмічне переживання людини так чи інакше опосередковується її м'язовим почуттям.

Почуття ритму має рухову природу: його природний безпосередній прояв йде не від розуму, а від рефлекторної м'язової реакції на яскраве музичне враження. Чим яскравіше музичне враження тим сильніші неусвідомлені м'язові скорочення («машинальні» рухи).

За словами А. Артоболевської, ритму не тільки вчать, скільки їм «заражають». Головні помічники у вивченні ритму – слух та музична пам'ять, фізичне відчуття руху. Відомості з області ритму повинні перейти в свідомість дитини нерозривно з почуттям часу, адже «музика – мистецтво, що протікає в часі» [1].

Особливий інтерес представляє наукова робота Б. Теплова «Психологія музичних здібностей». На підставі досліджень музичних здібностей дітей, автор робить деякі висновки по класифікації музичних здібностей, уточнює характер музичної діяльності, що дозволяє розвивати природні задатки дитини. Перш за все він показує спів, в процесі якого розвиваються здібності до звуковисотного розрізнення і відтворення. Потім ритмічні рухи, тому що в «ранньому віці музично-ритмічне почуття проявляється в тому, що слухання музики абсолютно безпосередньо супроводжується тими чи іншими руховими реакціями, які більш-менш точно передають ритм музики» [3].

Щоб захопити, «заразити» ритмом, педагогові необхідно застосувати вражаючі музичні образи (програмну ритмічно загострену музику), яскраві наочні посібники (малюнки-ілюстрації), а також словесні аналогії (підтекстовки, приказки, віршики, промовки, лічилки і т.п.). Уміле оперування цими трьома складовими – музика, малюнок, слово – змушує дитину пережити ритм і викликає бажання відтворити його всіма доступними способами: кроками, погойдуваннями, ударами, відстукуваннями. Таким чином основою виховання ритму дітей є рух під таку музику, яка викликає емоційний відгук у дитини та будить її уяву.

Як відомо, людина осягає, усвідомлює зміст музики в різних видах музичної діяльності, починаючи зі слухання її. Але особливо інтенсивно, поглиблено вона проникає в сенс музичної мови в процесі власного виконання, стимулюючого найактивніші, загострені форми музичного переживання. Саме в ході виконавської діяльності перед музикантом розкриваються ті нюанси творчої думки композитора, які в іншій ситуації могли б залишитися і нерозкритими.

Художньо-змістовне виконання музики створює природні передумови для виховання і розвитку музично-ритмічного почуття, що розуміється як здатність активно переживати (відображати в русі) музику і внаслідок цього тонко відчувати емоційну виразність тимчасового ходу музичного руху.

І все ж починати роботу з дітьми слід з виховання «почуття тимчасової упорядкованості», без чого неможливо ні осмислене виконання, ні формування виконавчих навичок.

Велику роль в музично-ритмічному вихованні грає вироблення в дитини відчуття ритмічного стилю музики, розуміння специфічних рис і особливостей цього стилю. Для кожної епохи, історичного періоду характерний певний музичний ритм; будь-яка

сильна композиторська індивідуальність своєрідна і неповторна, зокрема, і в тому, що стосується організації звукових концепцій у часі (тобто метроритму). Іншими словами, кожен стиль характеризується своїми особливостями ритміки, зумовленими змістом музики і залежними від характеру відтворюваних вольових процесів, а також від ролі, яку вони відіграють у складному комплексі відображуваних технічних явищ.

З точки зору завдань музичної педагогіки розглянуте питання переломлюється так: чим більше різних ритмічних стилів пізнано, засвоєно, естетично пережито дитиною, тим більше з'являється підстав говорити про закінченість «енциклопедичності» його музично-ритмічного виховання.

У чому виражається почуття ритму? Ряд авторитетних дослідників, в тому числі і автори найостанніших досліджень в даній області, вказують на три головних структурних елемента, що утворюють почуття ритму – темп, акцент, співвідношення тривалостей у часі. Отже, сприйняття і відтворення темпу, акценту і тимчасових співвідношень тривалостей об'єднуються в первинну музичну здатність.

На шляху до усвідомлення і прояву ритмічного початку у музиканта-скрипала лежить багато технічних перешкод, і тільки поступове, послідовне подолання ритмічних труднощів дозволить з часом виявити наявність ритму в його виконанні.

Розглянемо два найбільш популярних інструмента розвитку почуття ритму. Перший – це арифметичний рахунок. Потрібно розмежувати дві функції, які він може виконувати:

1) використовувати рахунок, як арифметичну схему, на підставі якої вибудовується виконання. Тут учень бачить своє завдання в тому, щоб виконати звуки на певний рахунок (одна нота на раз, дві ноти на два і т.д.). Такий рахунок можна назвати арифметичним рахунком і він безсумнівно шкідливий, оскільки привчає будувати музичний рух не на основі почуття ритму, а на основі арифметичного рахунку. Музикант зі слабким почуттям ритму, навчившись грати з арифметичним рахунком, потрапляє в ситуацію, коли він може грати без використання почуття ритму. Це дуже вигідно для педагога оскільки дає швидкі результати (учень починає грати вірно ритмічно), але на жаль сприяє погіршенню почуття ритму.

2) розшифровка нотного запису. Такий арифметичний рахунок використовується і професійними музикантами, оскільки надає велику допомогу, особливо при зчитуванні складних ритмічних малюнків. Але потрібно розуміти, що почуття ритму в даному випадку грає тільки опосередковану роль і повністю активується тільки при виконанні. Другий спосіб розвитку почуття ритму – це метроном. Але і в роботі з метрономом також є деякі складності. Метроном розподіляє час на рівні проміжки. У музиці дуже часто має місце таке виконання при якому дві восьмі не рівні чверті, чверті не рівні восьмим і т.д. Мікро-прискорення і мікро-заповільнення, а також інші невеликі відхилення від ритму і метра, що стосуються музики, називаються агогікою. Її, зрозуміло, потрібно відрізнити від звичайної неритмічної гри, яка відбувається за найбільш банальних причин (нетреновані пальці «западають» на грифі і т.п.). Розподіл часу метрономом до найменших часток секунди елімінує музичний ритм і такі прийоми як *ritenuto*, *diminuendo* і т.д. Тому використовувати метроном потрібно вдумливо, застосовуючи різні способи занять.

Для досягнення позитивного і стійкого результату слід звернутися до найбільш правильного і випробуваного методу, який не втратив свого виховного значення і в наш час – до методу засвоєння початкової елементарної ритмічної дисципліни до початку навчання на скрипці шляхом сольфеджування з обов'язковим вираховуванням тривалості нот та їх угруповань. Потім цей же метод застосовується на досліджуваному матері-

алу на скрипці. Засвоєний таким чином ритм допомагає організувати і зібрати воедино різноманітні завдання, які супроводжують нотний текст та його відтворення.

У початковому навчанні слід уникати зайвих нагромаджень технічних труднощів для учня, щоб дати йому можливість у більшій мірі зосередити свою увагу на особливостях ритму, після чого вже стає можливим розширення меж наступних завдань. Так, елементарний метр і найпростіші варіанти його можуть бути засвоєні спочатку на відкритих струнах, а потім на мелодійному уривку [5].

Вже з перших кроків у початківця-музиканта необхідно виробити відчуття рівномірного руху як великих частин тіла (корпуса, рук), так і рухів кисті і пальців. Ці ігрові прийоми та навички стануть основою більш складних ритмічних уявлень. Рівномірна метрична пульсація стає основою, що є умовою стійкості темпу і ритмічного руху. Важливим питанням подальшого розвитку почуття ритму є формування вміння грати стійко, але в той же час з ритмічною свободою.

Первісний розвиток почуття ритму має йти в безпосередньому зв'язку з формуванням виконавських навичок. Учень повинен придбати якісні навички гри з опорою, навчитися точно ставити та знімати пальці з грифу. Робота над артикуляцією є одним із завдань зміцнення почуття ритму. Кожен тип артикуляції не тільки вимагає відповідного темпу, а й обґрунтовує його. У будь-якому випадку необхідно забезпечувати метричну рівність однаковим штрихом.

Висновки. Отже, роботі над відчуттям ритму початкового етапу навчання відводиться значна роль. У ранньому віці музично-ритмічне відчуття проявляється в тому, що слухання музики абсолютно безпосередньо супроводжується тими чи іншими руховими реакціями, які більш-менш точно передають ритмічну пульсацію музики. Вона лежить в основі всіх тих проявів музичності, які пов'язані зі сприйняттям і відтворенням тимчасового процесу музичного руху і дає можливість вдосконалювати не тільки рухові рефлексії, а і розвивати духовний світ особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артоболевская А. Первая встреча с музыкой : учеб. пособие / А. Артоболевская. – М. : Советский композитор, 1990. – 103 с.
2. Жак-Далькроз Э. Ритм / Э. Жак-Далькроз. – Классика XXI, 2006. – 248 с.
3. Теплов Б. Психология музыкальных способностей / Б. Теплов. – М.-Л. : АПН РСФСР, 1947. – 355 с.
4. Лучинина О. Некоторые секреты развития музыкальных способностей / О. Лучинина, Е. Винокурова. – Астрахань : Проект «LENOLIUS», 2010. – 68 с.
5. Мострас К. Ритмическая дисциплина скрипача. Методический очерк / К. Мострас. – М.-Л. Государственное музыкальное издательство, 1951. – 307 с.

REFERENCES

1. Artobolevskaia A. Pervaia vstrecha s muzikoi : ucheb. posobyie / A. Artobolevskaia. – M. : Sovetskiy kompozytor, 1990. – 103 s.
2. Zhak-Dalkroz E. Rytm / E. Zhak-Dalkroz. – Klassyka XXI, 2006. – 248 s.
3. Teplov B. Psykholohyia muzikalnukh sposobnostei / B. Teplov. – M.-L. : APN RSFSR, 1947. – 355 s.
4. Luchinina O. Nekotorue sekreti razvytiia muzikalnukh sposobnostei / O. Luchinina, E. Vynokurova. – Astrakhan : Proekt «LENOLIUS», 2010. – 68 s.
5. Mostras K. Rytmicheskaia dystsyplyna skrypacha. Metodicheskiy ocherk / K. Mostras. – M.-L. : Hosudarstvennoe muzikalnoe izdatelstvo, 1951. – 307 s.

Статтю подано до редакції 01.10.2017 р.